મુરખરાજ

ગાંડીવ બાલોદ્યાનમાળા

પુષ્પ: ચોથુ

ગાંડીવ બાલોદ્યાનમાલા-પુષ્પ ત્રીજું.

મૂરખરાજ

કાઉન્ટ લીઓ ટોલ્સ્ટોય

87

ગાંડીવ
સાહિત્ય મંદિર
૧૮૦-કેળાંપીઠ
સુરત.

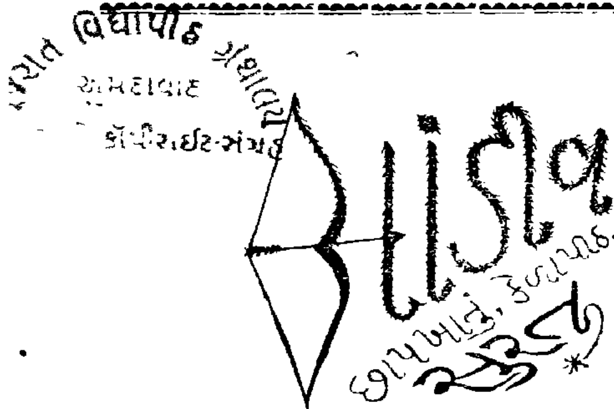
ગાંડીવ બાલોદ્યાનમાલા.

પુષ્પ ૧લું. ટૉલ્સ્ટૉયની ૩ વાતો.

પાંચ આનાની ટિકીટ બીડવી.

પુષ્પ ૨જું. બકુલ.

સાત આનાની ટિકીટ બીડવી.

માં છાપી ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિરમાંથી
નટવરલાલ વીમાવાળાએ પ્રગટ કર્યું.

દ્વિતીયાવૃત્તિઃ :૧૦૦૦

૦-૮-૦

૧૯૨૫ઃ :૧૫૮૨

ચિ૦.........................ને

ઉપહાર

વ્હાલા અને આશિષ સાથે

____________________ તરફથી

મૂરખરાજ

અને તેના બે ભાઈઓ એ નામનું એક પુસ્તક અમારા તરફથી બે વરસ પર બહાર પડ્યું હતુ તે આ નહિ. જુદુ જ. કેમકે આ આખી વાત મે ફરીથી બાલકોના વાચનના દષ્ટિબિન્દુથી સવિસ્તર અને ટુંકા ટુકા સરળ વાક્યો વડે લખી નાખી છે. આ વાત માત્ર બાલઉપયોગીજ છે એવું નથી, પરતુ એની ગુંથણી એવી છે કે બાલકો એને અત્યંત હોંશથી વાચે. અને મોટાંઓ માટે લખાયેલું સાહિત્ય બાલકો નથી વાંચી શકતાં. પણ બાલકોની દષ્ટિથી લખાયેલું સાહિત્ય તો સૌ કોઇ વાંચીજ શકે. એટલે હવે પછી આ પુસ્તકને વધારેજ આદરસત્કાર મળશે એવી શ્રદ્ધા છે.

આ પુસ્તકમાંના ચિત્રો માટે અમારા પરમ મિત્ર રા. ભાઇ કંચનલાલ મામાવાળાના અમે ઋણી છીએ. તેમની નિષ્કામ કલાપ્રીતિના ફળનો આસ્વાદ ગુજરાતને પ્રસન્નજ કરશે એવી ખાતરી છે.

કાર્તક વદ ત્રીજ
૧૯૮૨.

નરવર વીમાવાળા.
ગાંડીવ સાહિત્ય મદિર વતી.

મૂરખરાજ

અને

તેના બે ભાઈઓ

(૧)

એક વેળા કોઇ એક દેશમાં એક પૈસાદાર ખેડૂત રહેતો હતો. એને ત્રણ દીકરા અને એક દીકરી, એમ ચાર બાળકો હતાં. દીકરાઓમાં મૂરખરાજ મોટો હતો. વચલો ધનવંત કહેવાતો. છેક નાનાનું નામ સમશેર બહાદુર હતું. દીકરી બહેરી અને મુંગી હતી પણ તેનું નામ મોંઘી પાડેલું હતું. મોંઘી પરણી નહોતી.

હવે આ ત્રણ ભાઇઓમાંથી છેક નાનો સમશેર બહાદુર શૂરો સિપાઇ હતો અને જ્યારે જ્યારે લડાઇ થતી ત્યારે ત્યારે મેદાને પડતો. તેણે એજ ધંધો પસંદ કર્યો હતો.

વચલો ધનવંત વેપાર કરવામાં કુશળ હતો અને તેણે એજ રસ્તો પકડયો હતો.

પણ મૂરખરાજ તો મોંઘીની પેઠે બાપને ત્યાંજ રહ્યા. એ ખેતરમાં ખૂબ કામ કરતો–એટલું બધું કામ કરતો, કે એની પીઠ પણ બેવડ વળી ગઇ હતી!

સમશેર બહાદુર લઢવે ઉસ્તાદ હતો, એટલે તેને

પૈસા કમાવામાં મુશ્કેલી પડી નહિ; તેણે સારૂં ધન ભેગું કર્યું. પછી એણે લગ્ન કર્યું. એક સારા આબરૂદાર માણસ માણસની દીકરી વેરે તેણે પોતાનો સંબંધ બાંધ્યો. પણ આ બાઇ ભારે ઉડાઉ નીકળી. સમશેરનો પગાર મોટો હતો અને એને ભારે ભારે જાગીરો પણ મળેલી હતી. પણ એની સ્ત્રી, એના પગાર કરતાં ખૂબ વધારે ખરચ કરતી, તેથી તેમનો હાથ હમ્મેશ ભીડમાં રહેતો. એટલે સમશેર પોતાની જાગીરની આવક ઉઘરાવવા નીકળ્યો, ત્યારે એના વહીવટદારે એને જણાવ્યું, કેઃ હજુર, આપણી પાસે હવે આવક જેવું કશું રહ્યું નથી. ગાય, ઘોડા, ઢોરઢાંખર બધું વેચી ખાધું. હથિયાર પણ ગીરો મૂકાઈ ગયાં. હળ સરખું યે રહ્યું નથી, તો બીજી વાત શી ? એ બધું ફરી વસાવી આપો, તો આવક થાય ખરી.

(૨)

આ સાંભળીને સમશેર તો તુરત પોતાના બાપ પાસે ગયો. જઇને પિતાને કહે છે, કેઃ બાપુ, તમારીપાસે ખજાનો ભરપૂર છે. ને મારી પાસે તો તળીયું જણાય છે; તો તમારી દોલતમાંથી મારો ત્રીજો હિસ્સો મને આપો, તો મારી જાગીરોને હું બરાબર સુધારૂં.

ડોસાએ જવાબ દીધોઃ ભાઇરે, તું તો ખરો શૂરવીર દેખાય છે ! મારી દોલતમા એક પુટી બદામે તેં ઉમેરી

નથી આપી, તો પછી હવે ભાગ શા સારૂ પડાવવા ઇચ્છે છે? જો, સૌથી મોટો અને મોંઘી બંને મારે ત્યાં ખૂબ કામ કરે છે. તને ત્રીજો હિસ્સો આપી દઉં, તો તેમને અન્યાય નહિ થાય?

સમશેરે કહ્યું: બાપા, એમ કેમ બોલો છો? મૂરખમાં તે કયી આવડત છે જે? ને મોંઘી તો સ્ત્રી જાત છે, તથા વળી બહેરી, ને મુંગી છે. એ બેને તે વળી પૈસાની શી જરૂર પડવાની છે?

બાપે કહ્યું: ઠીક છે; તો આપણે મોટાને પૂછી જોઇએ.

મોટાએ—મૂરખે જવાબ દીધો: સમશેર કહે છે, એ ખોટું નથી; ભલે એને એનો હિસ્સો મળે.

મૂરખનો જવાબ સમશેરને મીઠો મધ જેવો લાગ્યો. મૂરખની સંમતિ મળી એટલે બાપે પણ પોતાની નાખુશી દૂર કરીને પોતાની મિલ્કતનો ત્રીજો હિસ્સો સમશેરને આપ્યો. તે લઈ જઇને સમશેર તો પાછો પોતાના દેશના રાજાની તહેનાતમાં રજુ થઇ ગયો.

(૩)

બીજી બાજુ વેપાર ધંધામાં પાવરધા થયેલા ધનવંતભાઈ પણ પૈસો સારી રીતે પેદા કરતા હતા. પણ તેમનાં વહુરાણી તેવીજ, અથવા તેથીયે વધારે સારી રીતે તેને ઉડાવી દેતાં હતાં. ખાવા પીવામાં અને

કપડાં લત્તામાં પાર વિનાનું વાપરવા જોઇએ, એટલે પછી નાણાં ક્યાં સુધી પહોંચે ? એટલે ધનવંત પણ બાપ પાસે ગયો, અને સમશેરની પેઠેજ તેણે પણ પોતાના ત્રીજા ભાગના હિસ્સાની માગણી કરી.

ડોસાએ સમશેરને આપ્યો હતો, તેવોજ જવાબ આને પણ આપ્યો: બેટા, તેં ઘરના કામમાં એક સળી ભાંગીને બે નથી કરી. તારા મોટાભાઇએ મહેનત કરી કરીને પોતાનો ખરડો પણ બેવડો કરી નાંખ્યો છે. મોંઘી પણ કેટલું બધું વહિંતરૂ કરે છે ? તો પછી તને દોલતમાંથી હિસ્સો આપી દઉં તો એ બેનું ,શું થાય ?

એટલે ધનવંતે ઉઠાવીને જવાબ આપ્યો: મૂરખો તો ખરેખરો મૂરખો છે. તેનામાં કશી આવડત નથી. તેને કોણ દીકરી આપવાનું છે, કે એ પરણે ? એટલે એને, ને મોંઘીને તો દાળભાત મળ્યા એટલે વાહ વાહ !

પછી એણેજ મૂરખાને કહ્યું: મૂરખા, મને દાણો દુણીમાંથી અરધો અરધ નહિ આપે ? મારે તારાં હળ જોઈતાં નથી. જાનવરોમાંથી ફક્ત પેલો કાબરો ઘોડો તારે હળ માટે નકામો છે તે આપજે, એટલે થયું.

મૂરખે મ્હોં મલકાવીને કહ્યું: ભલે ભાઇ, તું એથી રાજી થતો હોય, તો મારે શો વાંધો ? મારે જરા વત્તી મહેનત કરવી પડશે, એટલું જ ને ? ભલે, લઇ જા.

આમ ધનવંતને પણ લાભ થઈ ગયો. તે પોતાનો ભાગ લઇને વિદાય થયો.

(૪)

આણી મેર મૂરખરાજ પુષ્કળ કામ કર્યાં કરતો. મોંઘી પણ તેની મદદમાં ખડી રહેતી. માબાપ તો હવે ઘરડાં થયાં હતાં; એટલે સમશેર તથા ધનવંત સારો સારો હિસ્સો લઈ ગયા તેથી ઘરમાં ઝાઝું કંઇ રહ્યું નહિ. ઢોરમાં ફક્ત એક ઘરડી ઘોડી રહી. તેની મદદથી મૂરખ ખૂબ ખેડકામ કર્યાં કરતો અને જેમ તેમ કરી માબાપનું, બ્હેનનું અને પોતાનું ગુજરાન ચલાવતો.

(૫)

ભાઈ ભાઇના ભાગ પડયા, અને તે જરાયે તકરાર વિના, એ શયતાનને બહુ વસમું લાગ્યું. શયતાનને તો લડાઇ ટંટો થાય તેજ ગમે કેની ?

એટલે તેણે પોતાના ત્રણ સરદાર તેડાવી મંગાવ્યા, અને કહ્યુંઃ ભ્હેણે, પેલા ગામમાં મૂરખો અને તેના બે ભાઈઓ વસે છે. દુનિયાના સામાન્ય રિવાજ પ્રમાણે બાપિકી મિલ્કતના ભાગલા પાડતાં તેમણે લઢવું જોઇતું હતું. પણ પેલા મોટાની–મૂરખાની–બેવકૂફીને લીધે તેઓ સીધેસીધા છૂટા પડયા. એણે આપણી બાજી બગાડી છે. માટે તમે ત્રણ જણાઓ આ કામનું બીડું ઝડપો અને

એ ત્રણ વચ્ચે માંહોમાંહે એવો જંગ ઝમાવો કે લોહીની નીક ચાલે, અને સૌનાં માથાં ભાંગે. બોલો, આટલું કામ થશે કે?

સરદારોએ કહ્યું: ઓહો! એમાં તે શું? જરૂર કરી નાંખીશું.

શયતાને તેમની પરીક્ષા કરવા પૂછયું: એમ! બોલો ત્યારે, કામ કેમ શરૂ કરશો?

સરદારોએ તુરત જવાબ દીધો: પહેલાં બધાને પાયમાલ કરી નાંખીશું; ને પછી જ્યારે બધાંને ત્યાં હાંલ્લા કુસ્તી કરતાં હશે ત્યારે ભેળા મેળવીશું. એટલે કંઇ બાથમ્બાથી થયા વિના રહેવાની છે? ખરૂં કની?

શયતાને રાજીરાજી થઇને કહ્યું: શાબાશ, શાબાશ. એ જુક્તિ સારી છે. ચાલો ત્યારે, હવે કામે મંડી પડો. અને, દરેકના કાન બરાબર ભંભેરવાનું ચૂકશો નહિ. કામ પાર ન પાડયું, તો પછી જોજો તમારી વલે કરૂં છું તે!

(૬)

શયતાનની રજા મળી એટલે ત્રણે સરદારો નીકળી પડયા. પણ કામની વહેંચણી કરતાં પોતેજ ચડભડી પડયા. દરેકને સહેલામાં સહેલું કામ જોઇએ. આખરે ચિઠ્ઠી નાંખીને તેમણે નક્કી કર્યું, અને જેને ભાગે

જે ભાઇ આવ્યો તે તેને ભંભેરવા, ઉશ્કેરવા, ચઢાવવા અને વેરની આગ સળગાવવા નીસરી પડયો. વળી એમ પણ ઠરાવ્યું કે જેનું કામ સૌથી વહેલું ફળિભૂત થઇ જાય, તેણે બીજા બેને મદદ કરવા જવું. તથા અવારનવાર અમૂક સંકેતસ્થાને મસલત કરવા સારૂ પણ મળતા રહેવું.

(૭)

એમ ને એમ કેટલાક દિવસ વહી ગયા. મસાણને પીંપળે, સંકેતસ્થાન ઠરાવેલું હતું તે ઠેકાણે પેલા ત્રણે સરદારો ભેગા મળ્યા અને પોતે કરેલાં પરાક્રમોથી એકબીજાને વાકેફ કરવા લાગ્યા.

પહેલાએ કહ્યું: મેં તો પેલા સમશેરને પકડયો હતો, અને તેને મેં સીધો દોર કર્યો છે. તે આવતી કાલે એના બાપ પાસે જવાનો છે.

તેના સાથીદારોએ પૂછ્યું: વાહ વાહ! એ તાલ તેં શી રીતે ગોઠવ્યો ?

પેલાએ જવાબ દીધો: મેં તો એને ખૂબજ ઉશ્કેર્યો. એટલે તોરમા ને તોરમાં આખી દુનિયા જીતી લેવાનું બીડું એણે રાજા સમક્ષ ઝડપ્યું. રાજાએ કહ્યું: તું પહેલાં ઉત્તરનો મુલક જીતી આવ. સમશેર ઉપડયો. મેં જુક્તિ રચી અને એના દારૂખાનામાં ભેળસેળ કરી. પણ ઉત્તરના રાજાને મદદ કરવા તેનું લશ્કર મજબૂત બનાવ્યું. જ્યારે

બંને લશ્કરો સામસામાં ગોઠવાયા, ત્યારે સમશેરનું કંઇ ચાલ્યું નહિ. એનું દારૂખાનું નકામું થઈ પડેલું. એના લડવૈયાઓ પણ ડરપોક બની ગયા. તેઓ ઘેટાં પેરે નાસી ગયા અને તેમના દુશ્મનોએ તેમનો પીછો પકડી તેમની કતલ કરી. સમશેરનું નાક કપાઇ ગયું. તેની જાગીર ઝુંટવી લેવામાં આવી. અને તેને તોપને ગોળે ઉડાવી મૂકવાના છે, પણ હું તેને કેદખાનામાંથી ભગાડી મૂકીશ. પછી એ બીજે કયાં જવાનો? બાપને ત્યાંજ તો! કાલે મારૂં એટલું કામ થઇ જશે એટલે હું તો છૂટો છું. પછી જેને મદદ જોઇએ તે માંગજો, હું જરૂર આપીશ.

(૯)

તું ધારતો હઇશ કે તું એકલોજ છૂટયો છે—બીજા સરદારે કહ્યું—રખે એવી ખાંડ ખાતો. મેં પણ પેલા ધનવંતભાઇને સતાવવામાં બાકી રાખ્યું નથી. ધનાભાઇ ખાઇ પીને જાડા માતેલા થાય એવું મેં કર્યું. વળી તાજેમાજે થાય એમ એનો લોભ પણ વધતો જાય. જાણે આખી દુનિયા મારીજ ના કરી લઉં! એમ ને એમ કાંકરા પેરે એ નાણાં ખરચવા લાગ્યો છે, અને કરજમાં બુડતો ચાલ્યો છે. કરજ, તો જેનું નામ કરજ. તેમાંથી એનો છૂટકો સીધી રીતે થાયજ શાનો? એણે આંખ મીંચીને હુંડીઓ લખી છે, તે આઠ દશ દહાડામાં

પાકી જવાની. એનો માલ તો બીજી બાજુ સડવા માંડયો છે. એના તો ભોગ એવા લાગવાના છે, કે તુરત બાપને ત્યાં ભાગી જવા શિવાય બીજો આરોજ નથી. અમે બે તો ઠીક પત્યા. પણ અલ્યા (ત્રીજાને), તારો કારભાર કેવોક ચાલે છે, તે તો જણાવ.

(૯)

અરે ભાઇ, મારી તો વાતજ ના કરો. મારો કશો પત્તોજ લાગતો નથી. મે પહેલાં મૂરખાની છાશને કટાવી નાંખી–પીએ કે તરત પેટમાં શુળજ ઉઠે. પછી એની જમીન પથરા જેવી સખત બનાવી દીધી,–હળ નાંખે તોયે ભાંગી જાય–કોદાળીના ઘા કરે તોય એના હાથજ રહી જાય. હુ ધારતો હતો કે મૂરખો આથી કંટાળશે અને થાકી જશે. પણ એ તો ભારે જબરો નીકળ્યો. એણે તો ખેડખેડ કર્યાંજ કીધું. પેટમાં છોને દરદ થતું–એ લાલાજી ગણકારેજ શાના ? હળ ભાંગ્યું એટલે બીજું આણ્યું. આથી હુ જમીનની નીચે પેઠો ને હળના દાંતા ઝાલ્યા. એટલે એણે તો દાંત કચડી વાંકા વળી એવું જોર કર્યું કે મારા હાથ પણ કપાઇ ગયા. એમ ને એમ એણે તો ખેતર ખેડી કાઢયું છે. હવે સહેજસાજ બાકી છે. હવે તો તમે બંનેય મારી મદદે આવો ને વધુ મહેનત કર્યાથી કંઇ

વળે તો વળે. બાકી એને પછાડી નાંખવો એ તો મુશ્કેલ છે. ને એ ન બન્યું તો યે ફજેતી છે. બધી મહેનત ફોકટજ જશે. મૂરખો જો ખેતરમાં મચ્યોજ રહે તો તો બધા ભાઇનું એ ભરણપોષણ કરશેઃ ત્રીજા સરદારે કહ્યું.

સમશેર બહાદુર વાળા સરદારે કહ્યું. ભલે, હું તારી વહારે ધાઇશ. આપણ બંને મળી મૂરખાનો તોર ઉતારીશું.

(૧૦)

હવે પેલા મૂરખરાજને પેટમાં તો બહુ દુઃખતું હતું; પણ તેનું કામ થોડુંજ બાકી હતું. થોડીક ખેડજ કરવાની હતી. આથી હળ જોડી તેણે કામ શરૂ કર્યું. પણ એક ફેરો કરી પાછો વળ્યો એટલે હળ જમીનમાં ભરાઇ ગયું તે કેમે કર્યું નીકળે નહિ. કારણ એ હતું, કે પેલો શયતાનનો સરદાર તેને વળગી બેઠો હતો. તે હળને નીકળવા દેતો નહોતો.

મૂરખરાજે મનમાં વિચાર કર્યોઃ આમ કેમ થતું હશે વારૂ ? લાવ, એ હળમાં શું ભરાઇ બેઠું છે તે તપાસું. ”

તેણે હાથ ઉંડો નાંખીને જે કાળું કાળું હળમાં ભેરવાયલું લાગતું હતું તે ખેંચી કાઢ્યું. એ પેલો સરદાર જ હતો. તે એના હાથમાં તરફડવા લાગ્યો. મૂરખ-

રાજે તો તેને હળ પર ચઢાવી દેવા મનસૂબો કર્યો. પણ તે કરગરી પડયો, અને બોલ્યોઃ મને ઇજા ન કરશો. હું તમારો ગુલામ થઇને રહીશ. તમે કહેશો તે કરીશ.

મૂરખરાજે પૂછ્યું: તને શું આવડે છે?

સરદાર હસીને બોલ્યો તમે કહો તે બધું. જે કહો તે કરી આપું.

એમ ?: મૂરખરાજને અજાયબી લાગીઃ ત્યારે મારા પેટમાંનો દુઃખાવો તું મટાડી દઇશ?

જરૂરઃ કહી પેલાએ વાંકા વળી એક ત્રણ પાંખડી-વાળું મૂળીઉં ખોતરી કાઢી મૂરખરાજને આપ્યું. પછી કહ્યું: એક પાંખડી ગળી જાઓ, એટલે દરદ મટી જશે.

મૂરખરાજનું દરદ મટી ગયું.

પછી પેલો બોલ્યોઃ હવે મને જવા દો. હું તમને જરાયે નહિ કનડું ફરી નહિ આવું.

મૂરખરાજે કહ્યું: ભલે, જા. પરમેશ્વર સદા તારૂં કલ્યાણ કરો.

પણ પરમેશ્વર તો શયતાનના દુશ્મન. અને તે સર્વશક્તિમાન. તેના નામથી તો ભૂતપિશાચ શયતાન બધા ભાગી જાય. એટલે આ નામ કાને પડતાંજ પેલો સરદાર ધરતીમાં પેંસી ગયો અને તેમાંજ સમાઇ ગયો. ત્યાં માત્ર એક ખાડો પડી રહ્યો.

(૧૧)

ત્રણ પાંખડીમાંની બે પાંખડી ધોતીયાની ઓટીમાં ખોસી મૂરખાભાઇ તો પાછા ખેડે વળગ્યા. ખેડ પૂરી થતાં ઘેર જઇ જુએછે તો સમશેર અને તેની વહુ જમવા બેઠાં હતાં. પોતાના કેદખાનામાંથી પેલા સરદારની મદદથી તેઓ નાસી છૂટેલાં. અને હવે બાપને ઘેર આવ્યા હતા.

સમશેર કહેઃ મોટાભાઇ, મને ને મારી વહુને અહિં રહેવા દેશે? મને બીજી નોકરી મળે કે તરત હું જઇશ.

ભલે રહેજોને. મારે કંઈ વાંધો નથીઃ એમ મૂરખે કહ્યું.

પણ જમવા સારૂ મૂરખે પાટલા પર બેસવા માંડયું ત્યારે સમશેરની વહુને સૂગ આવી. તે તડુકી ઉઠી, કેઃ હું તો આવા ગંદા ખેડુત સાથે જમવા નથી બેસવાની. એ ગંધાય છે. એનું શરીર વાસ મારે છે.

સમશેર મૂરખ તરફ જોઇ બોલ્યોઃ મૂરખાભાઇ, જોને મારી વહુ કહે છે કે તું ગંધાય છે. તો તું બહાર જઇને જમવા બેસને.

મૂરખ કહેઃ ભલે એમ તો એમ. નહિ તોયે મારે ઘોડાને બેગાણુ દેવા જવાનુંજ હતું ને!

એમ કહી કપડાં ને થોડા રોટલા લઇ મૂરખો બહાર સિધાવ્યો.

(૧૨)

બીજી બાજુ સમશેરને હંફાવવાનું બીડું ઝડપનાર સરદારનું કામ પૂરૂં થયું. હવે તે મૂરખા-બાળાને મદદ કરવા ખેતરે ગયો. ત્યાં પેલો ખાડો તેની નજરે પડયો. એથી તે સમજી ગયો કે મારો ભાઇબંધ તો ફસાઈ મુઓ. માટે મારે હવે મૂરખાને વાડીમાં દુઃખ દેવું જોઇએ.

એમ મનસુબો કરી તે વાડીએ ગયો. ઘાસની ગંજી-ઓને ભીની કરી નાંખી, વાડીમાં કાદવ પાથરી દીધો. બીજે દિવસે સ્હવારે દાતરડા વડે મૂરખે ઘાસ કાપવા માંડયુ. પણ દાતરડું ચાલેજ નહિ. ધાર વળી ગઈ. પણ એ તો મંડયોજ રહ્યો. જ્યારે કામ ન ચાલ્યું એટલે મનમાં વિચાર્યું : આમ પ-તો નહિ લાગે. લાવ, ઘેરથી ધાર કાઢવાના ઓજાર–તથા ટીમણનું ભાતું લેતો આવું. આઠ દહાડા જાય તોયે શું? કંઈ ઘાસ વણકાપ્યું થોડુંજ રાખવાનો છું?

પેલા સરદારને આથી અકળામણ થઇ: આ મૂરખો તો ભારે જીદ્દી દેખાય છે. એને હરાવવા સારૂ તો કંઈક બીજી જુક્તિ રચવી પડશે.

પછી મૂરખે પાછા આવી કામ શરૂ કર્યું, એટલે પેલાએ ઘાસમાં પેંસી દાતરડાની અણી પકડી રાખવા માંડી. આથી મૂરખાની મહેનતનો પાર રહ્યો નહિ. પણ એ તો પોતાના નિશ્ચયને વળગી રહ્યો, અને ઘણું ખરૂં કામ

પતાવી દીધું. સરદારને આથી ખૂબ રીસ ચઢી. તે પેલા બાકીના ભાગમાંના ફાદવમાં પેંઠો કે બસ હવે તો મૂરખાને ઘાસ નહિજ કાપવા દઉં.

પણ મૂરખાએ તો ઘણુંજ જોર વાપરવા માંડયું. જેમ જેમ મહેનત પડતી જાય તેમ તેમ તે ગુસ્સે ભરાઇ વધારે જોર કાઢતો જાય. એમ ખેંચાખેંચમાં પેલા સરદારની પુંછડીજ અડધી કપાઇ ગઇ. પછી મોંઘીએ ઘાસ એકઠું કર્યું, એટલે એ બાજરી લણવા ગયો. પણ પેલા અરધ-પુંછડીઆને હજુ સાન નહોતી આવી તેણે વહેલા દોડી જઇ બાજરીને એવી બનાવી દીધી કે એનુ દાતરડુંજ ના ચાલે. એટલે એણે વળી બીજુ દાતરડું આણી બાજરી લણી નાંખી.

ચાલો, આ પત્યું; એટલે હવે કાલે બીજા ભાગ પર જઇશું એમ મૂરખે મનમાં નકકી કર્યું.

પેલા અરધપુંછડીઆએ પણ મનસુબો કર્યો કે ઘાસમાં ને બાજરીમાં તો મારા હાથ હેઠા પડયા. પણ હવે જોઇએ, કાલે એ કેમ હંફાવે છે?

એમ કરી પેલો મૂરખો બીજે દિવસે લણવા જવાનો હતો તેથી બીજે દિવસે તે ત્યાં ગયો. પણ બાપરે! મૂરખાએ તો તેનાથી ઘણાજ વહેલા ત્યાં પહોંચી જઇને પોતાનું કામજ પતાવી દીધેલું હતું!

આથી તે બહુ ખિજાયો. ને મનમાં બોલ્યોઃ આ

મૂરખો તો કંઈ વિચિત્રજ દેખું ! પૂરું એ ઉંઘતોયે નથી જો ! એને તે કેમ પહોંચી વળાય ? પણ લાવ, એના દાણા સડાવી નાંખું. પછી ખાશે શું ?

એમ વિચારી અરધપુંછડીઓ દાણામાં પેંઠો. દાણા સડવા લાગ્યા. તે પોતે ઉંઘમાં પડયો.

બીજી બાજુ મૂરખો અને મોંઘી મળી પાવડે પાવડે અનાજ ગાડામાં નાંખવા લાગ્યા. એમ ને એમ એક વાર પાવડો પેલાની પીઠમાં ઘુસી ગયો અને તે પાવડા સાથે ઉંચકાઈ આવ્યો. મૂરખો તેને જોઇ બોલી ઉઠયોઃ કેમ અલ્યા, તું પાછો આવ્યો કે ?

ના, ભાઇ, ના' સરદાર બોલ્યો એ તો બીજો. હું તો સમશેર પાછળ હતો. મને મારી નાંખશો નહિ. તમે જે કહેશો તે કરીશ. તમને ફરી હેરાન નહિ કરૂં.

પણ તને આવડે છે શું ?

હું સિપાઇ બનાવી શકીશ.

તે મારે શા કામના ? · મૂરખે પૂછ્યું.

વાહ, તમારે જે કામ એમની પાસે લેવું હોય તે લેવાય.

તેમને ગાતાં આવડે છે કે ?

હાવે. ગાય પણ ખરા.

ત્યારે થોડા બનાવ.

હવે પેલા અરધપુંછડીયા શયતાની સરદારે થોડા બાજરીના ડુંડા લઇ તેને પછાડતાં મૂરખાને બતાવી કહ્યું: આમ પછાડી તમે હુકમ કરશો એટલે સિપાઇ બનશે.

તુરત સિપાઇ બન્યા. તેમાં એક નગારચી હતો. બીજો શંખ ફુંકનાર હતો. તેમને જોઇ ખડખડાટ હસી પડી મૂરખે કહ્યું: વાહ! આ તો ઠીક છે. ગામની છોકરીઓ તમાશો જોઇ રાજી થશે.

હવે મને જવા દેશો ? : પેલાએ પરવાનગી માગી.

એમ તે કેમ જવાય? મને ડુંડામાંથી સિપાઇ બનાવી પાછા તેનાં ડુંડાં બનાવી દેવાનું બતાવતો જા. બાજરીના ડુંડાંના સિપાઇ તો મોંઘા પડી જાય.

અરધપુંછડીઆએ તે કામ શીખવી રજા માંગી એટલે મૂરખાએ કહ્યું. ભલે તું જા. ઇશ્વર તારૂં રક્ષણ કરે.

પણ રક્ષણને બદલે, ઇશ્વરનું નામ કાને પડતાંજ પેલો સરદાર તો ભોંયમાં સમાઇ ગયો અને ત્યાં એક ખાડાનીજ નિશાની ફક્ત રહી.

(૧૩)

બીજી બાજુ મૂરખો ઘેર આવ્યો, તો ઘેર ધનવંત અને તની સ્ત્રી બન્ને આવેલાં હતાં. ધનવંતથી એનું કરજ ફીટાડી શકાયું ન હોતું. લ્હેણદારો

પાસેથી ભાગીને તે બાપને ત્યાં આવેલો. મૂરખાને તેણે કહ્યું: ભાઇ, મારો ધંધો ફરી શરૂ થાય ત્યાં સુધી તું અમને અહિં નહિ રહેવા દે?

ભલે, સુખેથી રહો: એમ મૂરખાએ જવાબ આપ્યો.

પણ મૂરખો જમવા બેઠો એટલે ધનવંતની વહુને પણ એના પરસેવાની સૂગ આવી, એટલે તે બબડી ઉઠી. તેથી ધનવંતની સૂચનાથી, પણ વગર બબડાટે અને પૂર્ણ શાંતિથી રોટલા લઇને મૂરખો બહાર કામેજ ચાલ્યો ગયો.

(૧૪)

ધનવંતને પજવી પજવીને તેના બાપને ત્યાં ભગાડવાનું કામ પૂરું થયું. એટલે હવે ત્રીજો સરદાર પણ નવરો પડયો. આથી તે પોતાના બીજા બે ભાઇબંધોને ખોળવા અને તેમને જરૂર પડે તો મદદ આપવા નીકળી પડયો. તપાસમાં તેને પેલા બે ખાડા દેખાયા. તે સમજી ગયો કે મારા ભાઇબંધો તો ફસાઈ મૂઆ. પણ મારી ફરજ દીવાની જોત જેવી ચોકખી છે. મારે મૂરખરાજને ઠેકાણે પાડી વેર વાળવુંજ જોઇએ.

એમ વિચારી તે મૂરખરાજની ખોળમાં નીકળ્યો. એણે હવે ઝાડ કાપવાનું શરૂ કર્યું હતું; કેમકે ઘરમાં સાંકડ પડતી હતી, તેથી ઝાડ વાઢી નવી ઝુંપડી બાંધવાની હતી.

હવે પેલા સરદારે મૂરખાને હંફાવવા ડાળીઓમાં ભરાઇ બેસવા માંડયું. મૂરખો બરાબર કાપવા માંડે પણ પેલાની કરામતને લીધે ઝાડ સીધું પડવાને બદલે બીજાના ડાંખળામાંજ ભેરવાઇ જાય. આમ ભેરવાઇ ગયેલા થડને છૂટું કરતા મૂરખાને દમ ભરાવા લાગ્યો. પણ એ તો ખતના પૂતળા જેવો હતો. મુશ્કેલીઓને હંફાવવાનો તો એનો ધંધોજ હતો. તેમાં એ જરાયે ગભરાય નહિ. એટલે એણે કામ ચાલુ રાખ્યું. પણ સાંજને છેડે પચાશ સાઠને બદલે માંડ માંડ પાંચ છ ઝાડ કાપી શકાયાં, અને થાકીને લોથપોથ થઇ ગયો. પરસેવાના તો ઝોબેઝોબ વળી ગયા. છેવટે તેની પીઠ એટલી દુઃખવા માડી કે તે જમીન પર બેસી પડયો.

એટલે મનમાં ફુલાઇને પેલા સરદારે વિચાર્યું: મેં એને કેવો હરાવ્યો! હવે એનાથી કામ થવાનું નથી. માટે લાવ, હું જરા થાક ખાઉં.

આમ વિચારી તે એક ડાળ પર બેઠો. બીજી બાજુ આમ થાકવા માટે મૂરખરાજને પોતાના પરજ રીસ ચઢી. એકદમ ઉઠીને ઉભા થઇ તેણે તો કુહાડી જોરથી થડમાં લગાવી. પેલા ભાઇસાહેબ ગફલતમાં રહ્યા, અને ઝાડ તૂટી પડયું. ઉલટા પોતે ફસાઇ ગયા અને ડાળીમાં અટવાઇ ગયા. મૂરખો ડાળી કાપવા જતો હતો એટલામાં

તો પેલો નજરે પડવાથી તેને અજાયબી લાગી; પણ બોલ્યોઃ ઉભો રહે અલ્યા, તું ફરી આવ્યો કે ? તને બતાવું છું, મારો હાથ !

એમ કહી મૂરખરાજે તેના પર કુહાડી ઉગામી. પણ પેલો કરગરી પડયોઃ

મને ના મારો, મને ના મારો, હું તમે કહેશો તે કરીશ.

તું શું કરશે ?

હું પૈસા બનાવી દઇશ.

ઠીક છે; જોઇએ, બનાવ.

પેલા સરદારે એક ઝાડ બતાવ્યુંઃ પેલા ઝાડના પાંદડા હાથમાં લઇને ચોળો એટલે તમારા હાથમાંથી સોનાના ફુલ ખરશે.

મૂરખે તેમ કર્યું, એટલે ફુલ ખર્યાં.

તેનું મ્હોં મલકાઇ ગયુંઃ આ તો ખરી ગમ્મત ! મારા માણસો પુરસદે આ રમકડે રમશે.

પછી પેલાએ રજા માંગી. તે આપતાં ટેવ મુજબ મુરખ બોલ્યોઃ પ્રભુ તારૂં ભલું કરો.

પ્રભુનું નામ કાને પડતાંજ પેલો તો ધરતીમાં સમાઈ ગયો અને તે જગાએ માત્ર એક ખાડોજ રહ્યો.

(૧૫)

બીજી બાજુ બે ઝુંપડાં નવાં બંધાયાં. ધનવંત પોતાની વહુને લઇ જુદો રહેવા ગયો. સમશેરે પણ તેમજ કરેલું હતુ. મૂરખો, મોંઘી અને બાપા ત્રણ ભેગાં રહેતાં હતાં. મૂરખાની મહેનતથી ધાન્ય નીપજતું. તે વડે પેલા બે ભાઈઓ પણ ગુજારો કરતા હતા.

લણણીનું કામ પૂરૂં થયું એટલે મૂરખાભાઇએ ઉજાણી કરી. ભાઇ ભાભીઓને નોંતરાં દીધાં. તે દિવસે તહેવાર હતો એટલે તે દિવસે માલપાણી ખાવાનો ધનવંત અને સમશેરનો વિચાર ખરોજ. મૂરખરાજનું નોંતરૂં આવ્યું. પણ બંનેની વહુઓએ નાક ચઢાવ્યું કે: એવા ગંદા ખેડૂતને ત્યાં કોણ જાય ? ને તે તે વળી એવું શું ખવડાવનાર છે જે ?

ભાઈઓ તો ન ગયા. પણ મૂરખાએ બીજા ખેડૂતો તથા તેમની સ્ત્રીઓ વગેરેને પેટપૂર જમાડયાં. પછી તેને પેલા સોનાનાં ફુલ યાદ આવ્યાં. એટલે થોડાક બનાવી કાઢયાં અને લુંટાવ્યાં. પણ એ ફુલ માટે તો ભારે લુંટાલુંટ ચાલી. નવાઇ જેવી ચીજ જોઇ ગામડીઆઓએ તો ધક્કામુક્કી કરી. ને તેમાં ને તેમાં કચડાકચડી ચાલી. એક ડોશીમા ઘરડીખખ હતી તે તો મરી પણ ગઇ. બે ત્રણ બેભાન થઇ ગયાં. એટલે મૂરખ કહે: તમે કેવાં બેવકૂફ છો ? જેને જેટલાં જોઇએ તેટલાં મળશે. શા

માટે કચડાકચડી કરો છો ? અહિ કશી કમીના નથી.

એમ કહી તેણે પુલોનો વરસાદ વરસાવ્યો.

પછી કહેઃ જુઓ, હવે બીજી ગમ્મત બતાવું. તમારે ગાતાં નાચતાં શીખવુ છે ?

પછી પેલા સરદારે શીખવેલી જુક્તિ વાપરી તેણે સિપાઈઓની પલટણ ખડી કરી. તેઓ ઢાલ ત્રાંસા વગાડવા લાગ્યા. એમ ખૂબ ગમ્મત કરી. બાદ પાછાં સિપાઇઓનાં ડુઠાં બનાવી દીધાં.

પછી સૌ થાકયાંપાકયાં સૂઇ ગયાં.

(૧૬)

હવે શું બન્યુ તે સાંભળો. આ વાતની હકીકત સમશેરને કાને ગઇ. સિપાઇઓ વિષે તેણે સાંભળ્યું, એટલે તેની દાઢ સળકી. મૂરખરાજ પાસે જઈ તેણે કહ્યુંઃ મૂરખાભાઇ, તું સિપાઇ કયાંથી લાવ્યો ? ને તે પાછા કયાં ગયા, તે મને કહે.

કેમ વારૂ, તારે શું કામ છે ?

ઓહો !ઃ સમશેર બાલ્યોઃ અરે, સિપાઈ હોય તો તો કંઇ કંઇ થઇ શકે. રાજ પણ મેળવાય.

મૂરખરાજને અજાયબી લાગી. તે કહેઃ એમ છે ?. મને કંઇ એવી ખબર નહોતી. લેને, તને કામ લાગે તેમ હોય તો ફાવે તેટલા સિપાઇ બનાવી આપું.

પછી એ જ્યાં ડુંડા પડ્યા હતા ત્યાં ગયો અને સિપાઇ બનાવવા માંડ્યા. બનાવતાં કહ્યું: પણ જો સમશેર, આ સિપાઈઓને તું લાગલાજ અહિંથી લઇ જજે. નહિ તો તેઓ આખા ગામનો દાણો એક દિવસમાં પૂરો કરી નાંખશે. તે મને નહિ પાલવે.

સમશેરે હા કહી. તેના તો આનંદનો પારજ નહોતો. હરખે ને હરખે તે જાણે ગાંડોજ થઈ ગયો હતો. મૂરખાએ તેને પલટણોની પલટણો તૈયાર કરી આપી. પછી કહ્યું: લે, હવે આટલા બસ હશે. તારે બીજા જોઇએ, તો વળી આવજે. પાક સારો છે એટલે ડુંડા પુષ્કળ છે.

સિપાઇઓની પલટણોનો સેનાપતિ બનીને સમશેરભાઈ તો લડવા ઉપડી ગયા.

સમશેરે આમ મતલબ સાધી, તો ધનવંત પણ ક્યાં કાચો હતો ? પેલાં સોનાનાં પુલની વાત તેણે જાણી હતી. એટલે તે દોડતો આવ્યો અને પૂછ્યું: મૂરખાભાઇ, તને સોનું ક્યાંથી મળે છે તે કહે. મારી પાસે સોનુ હોય, તો તો આખી દુનિયા હું ખરીદી લઉં.

હે ? મને તો ખબરજ નહોતી. પણ તેમાં શું ? લેને, તને જોઈએ એટલા સોનાનાં પુલ આપું,

ધનવંત તો ખુશ થઇ ગયો: હાલ મને ત્રણ ચાર ટોપલા સોનું આપે તો બસ છે, એમ તેણે કહ્યું.

મૂરખે પોતાની પાસેની તરકીબથી તેને સોનું

બનાવી આપ્યું. તે લઇ તે વેપાર કરવા ચાલ્યો ગયો. તેને વિદાય કરતાં મૂરખે કહ્યું: તારે બીજું જોઈએ તો આવજે. મારી પાસે પાંતરા પુષ્કળ છે.

(૧૭)

પછી તો સમશેરે લડાઈની ધૂમ મચાવી અને એક આખુ રાજ્ય જીતી લીધું. પણ સિપાઇઓ પુષ્કળ, અને તેને રોજ ખાવા જોઇએ. તેને ખવડાવવા જેટલા તેની પાસે પૈસા ન મળે. એટલે તે મુંઝાવા લાગ્યો. બીજી બાજુ ધનવંતે તો ખૂબ વેપાર કર્યો અને દોલત મેળવી. પણ એકલો માણસ, એટલે તે નાણું સાચવવા માટે તેને મુશ્કેલી પડવા માંડી. આમ બંને મુશ્કેલીમાં આવેલા ભાઇઓનો એક દિવસ અચાનક ભેટો થયો. વાતમા વાત નીકળતા બનેએ સાટું કર્યું, કે સમશેરે મૂરખા પાસે નવા સિપાઇઓ લેવા. ધનવંતે નવાં સોનાનાં ફુલ લેવાં. અને પછી અરસપરસ એકબીજાને આપી દેવા. એટલે બંનેની જરૂરિયાત ટળી જાય.

આમ મસલત કરી બને મૂરખરાજ પાસે ગયા. સમશેરે સિપાઈની માંગણી કરી. પણ મૂરખે તો ડોકું ધુણાવી ના કહી.

પણ કેમ વારુ? તેં તો મને વચન આપેલું તે?:

એમ સમશેરે વાંધો કાઢયો.

હા, પણ હું નહોતો જાણતો કે સિપાઇઓ માણસોને મારી નાંખે છે. એક દહાડો હુ ખેડ પર હતો, ત્યારે એક ડાઠડી જતી જોઇ. પૂછતાં માલમ પડયું કે તારા સિપાઇઓએ બાપડી એક બાઈના ધણીને મારી નાંખ્યો હતો. હું તો ધારતો હતો કે સિપાઇઓ ગાવા બજાવવાનું કરે છે. પણ તેઓ તો હત્યારા જણાય છે. જા, ભાઇ, જા. હું એકે સિપાઇ બનાવવાનો નથી.

ધનવંતને પણ એમ નિરાશ થવાનોજ વખત આવ્યો. મૂરખે સોનાનાં પુલ બનાવી આપવાની ચોકખી ના કહી. કારણ પૂછતાં કહે: તારા સોનાના પુલથી તો ગામનાં છોકરાં દુધદહિં ગુમાવી બેઠાં. એક દહાડો પડોશીનાં કીકી અને બચુ મારી પાસે દુધ માંગવા આવ્યાં. મેં પૂછયું, કેમ તમારી પાસે ગાય હતી ને? તેઓ કહે: તે તો ધનવંતભાઈના ખજાનચીને સોનાનાં પુલ લઈ આપી દીધી. આમ બે ચાર આવી ગયાં. એ કંઇ કામનુ નહિ. હુ તો જાણુ જે તુ સોનાનાં પુલ વડે રમશે. પણ તેને બદલે તું તો બધાની ગાય ભેંસ લઇ જવા લાગ્યો. ના, ના. હવે તું ગમે તેટલી માથાઝીંક કરે, તોયે હું સોનું બનાવનાર નથી.

આ જાણી બંને ભાઈની નિરાશાનો પાર રહ્યો નહિ. પણ પછી તેમણે એક જુક્તિ રચી. બનેએ અડધો-

અડધ લશ્કર અને પૈસા વહેંચી લેવાનું ઠરાવ્યું. અને એ રીતે બંને જણા રાજ્યવાળા અને પૈસાવાળા બન્યા.

(૧૮)

એક દહાડો મૂરખરાજનો કૂતરો માંદો પડયો. તેને કોણ જાણે શોયે રોગ થયો હશે, તે રામ જાણે. પણ તે લગભગ મરવા પડયો. મૂરખાને ઘણી દયા આવી. પણ કરે શું ? પછી વિચાર કરતાં પોતાના પેટનું દરદ મટાડનાર પેલું મુળીયું યાદ આવ્યું. તેણે એક રોટલીના ટુકડા સાથે કૂતરાને ખવડાવ્યું. કૂતરો તરત સાજો થઇ રમવા, ભસવા અને પુંછડી હલાવવા મંડી ગયો. મૂરખનો બાપ આથી અજાયબી પામ્યો. તેણે મૂરખને એનો ખુલાસો પૂછયો. એટલે એણે કહ્યું: મારી પાસે હરકોઈ દરદને મટાડવા સારૂ એ મુળીયાં હતાં. તેમાંનું એક મે આને ખવડાવ્યું, તેથી એ સારો થયો છે.

તે વેળા ગામમાં ઢંઢેરો પીટાતો હતો કે આ ગામના રાજાની મરવા પડેલી દીકરીને જે કોઇ સારી કરશે તેને તે છોકરી પરણશે તથા ઇનામ પણ મળશે.

ઢંઢેરો મૂરખાના બાપે સાંભળ્યો એટલે તેણે પેલું મુળીઉં લઇને રાજાને ત્યાં જવા કહ્યું, કે: બેટા, તું એ છોકરીને સાજી કરીને પરણ. એટલે તું સુખી થશે.

વારૂ બાપા, હું જાઉં છું કહી તે નીકળ્યો. બાપે તેને સારાં કપડાં પહેરાવ્યાં અને પોતે પણ સંગાથમાં નીકળ્યો; પણ રસ્તે એને એક ભિખારણ મળી. તેને લકવો થયેલો હતો. મૂરખને જોઇ તે કરગરી પડી કેઃ સાહેબ, તમારી પાસે કંઇ દવા હોય તો આપો. હું છેક અપંગ થઈ ગઈ છું. મારાથી પૂરા પાધરાં કપડાંયે પહેરાતાં નથી.

વારૂઃ કહીને મૂરખે તો પેલું મુળીઉં તેને આપી દીધું. ભિખારણ સાજી થઈ ને આશીર્વાદ આપી ચાલતી થઇ.

પણ આમ ત્રીજું મુળીઉં વપરાઇ ગયું, તેથી મૂરખના બાપને ગુસ્સો ચઢયો: તને ભિખારણ પર દયા આવી. પણ રાજાની દીકરી માટે તારૂં હૈયું, પીગળતું નથી?

હા. પણ હું શું કરૂં? આ બિચારી ભિખારણને પણ તેની જરૂર હતી, તો ના કેમ કહેવાય? છતાં કંઇ નહિ, હું તો રાજાને ત્યાં જાઉં છું. તમે ફિકર ના કરશો. સઘળાં સારાં વાનાં થશે.

પછી મૂરખરાજાને ત્યાં ગયો. તે ઉંબરે પહોંચ્યો કે તુરતજ કન્યા સાજી થઈ. રાજા ખુશી થયો. મૂરખને સારે પોશાક પહેરાવી તેણે તેને પોતાનો જમાઇ બનાવ્યો. પણ તેને કુંવર નહોતો. એટલે થોડા દિવસ પછી તે મરણ પામ્યો ત્યારે મૂરખરાજને ગાદી મળી. આમ ત્રણે ભાઈઓ રાજા બન્યા.

(૧૯)

પૂછી સમશેર બહાદુરે શું કર્યું તે જુઓ. મૂરખે આપેલા સિપાઇઓની મદદથી તેણે નવા સિપાઇ ઉભા કર્યા. ઘર દીઠ એક સિપાઇ આપવાની લોકો પર ફરજ પાડી. એમ થવાથી તેનું લશ્કર બહુ મોટું થયું. કોઇ પણ સામે થાય કે તરત લડતો અને હરાવતો. પોતાનું ધાર્યું જ લશ્કરની મદદથી કરતો. આમ તેને લાગ્યું કે હવે હું હમ્મેશ માટે સુખીઓ થયો.

ધનવંતનો પણ ખેલ એવોજ થયો. મૂરખ પાસેથી મળેલા સોનામાં તેણે અનહદ વધારો કર્યો. સૌ પાસે કર લેવા માંડ્યા, ને ખજાનો વધાર્યો. માથા દીઠ વેરો નાખ્યો. ગાડીઓ પર કર નાંખ્યો. જોડા પર કર નાંખ્યો. બધા તેના ગરજાઉ થઈ પડ્યા. એમ તેનેયે હમ્મેશની નિરાંત થયા જેવું લાગ્યું.

પણ મૂરખરાજની વાત તો ઓરજ થઈ. રાજા થવા છતા, તે તો હતો તેવોજ રહ્યો. સસરાના દહાડાપાણી થઇ રહ્યા કે તરતજ રાજનો ઝભ્ભો એણે કોરે મૂક્યો. ફરી પોતાની બંડી અને ચાંચીયા જોડા પહેરી લીધા. અને હળ વડે કામ શરૂ કર્યું. તેનો બાપ, અને બ્હેન મૂંગી તેની સાથેજ હતાં.

લોકોએ કહ્યું: આપ તો હવે બાદશાહ છો. આપને આમ કરવું ન ઘટે.

મૂરખ કહેઃ શું રાજાને ખાવાને જોઇતુ નથી? ને ખાવા જોઇતું હોય, તો તે કામ કેમ ન કરે?

પણ મૂરખરાજના આમ દરેકે કામ કરવાના ધોરણથી પૈસાની લેવડદેવડનો નાતો કંઇ રહ્યો નહિ. સસરાનો ખજાનો ખૂટી ગયો. એટલે અમલદારો આવી કહેવા લાગ્યાઃ મહારાજ, હવે નોકરોને પગાર આપવા સારૂ પૈસા નથી.

તો તેમને પગાર ન આપોઃએમ મૂરખરાજે કહ્યું.

તેઓ નોકરી છોડી દેશેઃ એક અમલદાર બોલી ઉઠયો.

આપણને તેમની નોકરીનું કામ નથી. તેઓ જમીન ખેડે એટલે બસ. તેટલું નહિ કરશે તો તેઓ ભૂખે મરશેઃ રાજા બોલ્યા.

વળી આ નવા રાજા પાસે લોકો ન્યાય માટે આવતા; પણ એનું તો ન્યાયનું ત્રાજવું કોઇ જુદીજ જાતનું હતું.

એક વેળા એક શેઠીઆને ત્યાં ચોરી થઈ. તેણે રાજા આગળ ફરીઆદ કરી.

રાજાએ ઈન્સાફ આપ્યોઃ જે ધણીએ ચોરી કરી તેને તે ચીજની જરૂર હશે. માટે ફરીઆદીએ શાંતિ રાખવી.

આમ થવાથી લોકો સમજ્યા કે આ રાજામાં તો નામ પ્રમાણે ગુણ છે. એક વેળા રાણીએ પણ રાજાને કહ્યુંઃ તમને તો બધા નામ પ્રમાણે ગુણવાળા માને છે.

ઓહો, એથી રૂડું શું?–એમ મૂરખરાજે જવાબ આપ્યો.

રાણી વિચારમાં પડી. પણ તે સાદી, ભલી ને ભોળી હતી. તે ગુસ્સે થઇ નહિ. તેણે વિચાર્યું: મારાથી મારા વરની સામે કંઈ થવાય? જ્યાં સોયો જાય, ત્યાં તેની પાછળ દોરો જવાનોજ કેની! આમ વિચારી તેણે મોંઘી પાસે ખેતરનું કામકાજ શીખી લીધું, અને પછી પોતાના વરને તેના કામમાં મદદ કરવા લાગી.

વરસેકમાં તો બધા ડાહ્યાડમરા કહેવાતા માણસ ત્યાંથી ભાગી ગયા. ફક્ત સાદા ભોળા ખેડૂતોજ રહ્યા, જેની પાસે દોલત નહિ, ધન નહિ. મહેનત મજુરી કરી સૌ પોતાનું ગુજરાન ચલાવતા. ચોરી લૂંટ કંઇ મળે નહિ. ટંટો ફિસાદ પણ, પૈસા નહિ એટલે થાય શાના? કેટલીક વાર સાધુસંતો તે ગામમાં આવતા, ત્યારે ત્યાંના ભલા લોકો તેમની સારી ખાતર બરદાસ કરતા.

(૧૦)

બીજી બાજુ શયતાન તો રાહજ જોયા કરે, કે કેમ પેલા સરદારો આવ્યા નહિ. ત્રણ ભાઇઓ વચ્ચે વઢવાડ કરાવીને કેમ તે ખુશખબર મને આપી ગયા નહિ? એમ ને એમ રાહ જોતાં તે થાક્યો. ને આખરે તપાસ કરવા નીકળી પડયો.

પેલા ત્રણ સરદારો ધરતીમાં સમાઈ ગયેલા, તે ત્રણ ખાડા તેની નજરે પડયા. આથી તે સમજ્યો, કે સરદારો

તો કંઇ ફાવ્યા નહિ. તેણે વિચાર્યું, કે હવે તો મારે જાતે મેદાને પડયા શિવાય બીજો આરો નથી.

શોધ કરતાં માલમ પડયું, કે પેલા ત્રણે ભાઈઓ તો સુખેથી રાજ કરે છે. તેની અકળામણનો પારજ ન રહ્યો. કોઇ પણ રીતે તોફાન કે ટંટો થાય નહિ ત્યાં સુધી એને ચ્હેન કેમ પડે! એટલે એણે પોતેજ સમશેરને પહેલવહેલો સપાટામાં લેવાનું નકકી કર્યું.

તેણે સેનાપતિનો વેશ પહેર્યો અને સમશેર પાસે જઈને પોતાની બહાદુરીના વખાણ કરી તેની નોકરીમાં રહ્યો.

પછી તેણે લશ્કરમાં નવા નવા સુધારા દાખલ કર્યા. હરેક માણસ પર સિપાઈગીરી ફરજીયાત કરી. જાત જાતના દારૂગોળા બનાવ્યા. તેનો સ્ટોક ખૂબ વધારી દીધો. તોપો તો એવી બનાવી કે એકી વખતે પાંચસો ગોળી એકદમ છૂટે.

સમશેર તો આ જોઇ ખુશખુશ થતો જાય. હવે આટલા બધા સિપાઈઓ માટે કામ ધંધો જોઇએ. તેથી તેણે પડોશીના રાજા સાથે લડાઈ જાહેર કરી. નવી તોપો વડે તેના હેરાન હેરાન કરી મૂકયો. એટલે તે શરણે આવ્યો. તેનું રાજ્ય ખાલસા કર્યું.

આમ ચડસ વધતો ગયો, એટલે સમશેરે એક નવા રાજા પર ચઢાઈનો મનસુબો કર્યો.

પણ તેના દારૂગોળાની વાત સઘળે ફેલાઇ હતી. આ રાજાએ તેથી સમશેરનીજ લઢણ પકડી નવી તોપો તૈયાર કરી. જુવાન મરદો તો ખરાજ, પણ સાથે બૈરાં-ઓને પણ લઢાઇમાં ઉતાર્યાં. વળી હવાઇ જહાજો બનાવી આકાશમાંથી દારૂગોળો નાંખવાની જુક્તિ કરી.

તેથી એની સામે સમશેરનું કંઇ ચાલ્યું નહિ. તેના સિપાઇઓ આકાશમાંથી પડતા માર પાસે ટકી ન શક્યા. તે હાર્યો, ને જીવ લઈને નાઠો.

(૨૧)

શયતાન મનમાં ફુલાયો. પછી તે ધનવતનો તોર તોડવા વેપારી વેશે ગયો.

એના રાજમા મોટી પેઢી ખોલી. લોકોને પુષ્કળ પૈસા આપી માલ ખરીદવા માંડયો.

તેથે ત્યાં વેચનારાઓની ભીડ વધી. લોકો ઝપાટા-બેર ધનવંતને કર ભરવા લાગ્યા. ધનવંતને ત્યાં ટંકશાળ પડવા માંડી. નવા વેપારીને મનમાં આશિષો દેતો તે ખુશ થયો.

હવે એણે નવો મહેલ બાંધવા માંડ્યો. મજુરો બોલાવ્યા. મોંઘા રોજ આપવાનું નક્કી કર્યું. પથ્થર, લાકડાં, છો વગેરેની વરદીઓ આપવા માંડી. તેણે ધાર્યું, લોકો ખુશીથી આવશે. પણ તે ઠગાયો. બધા લોકો પેલા [illegible]

વેપારીને ત્યાં કામે જતા હતા. બધો માલ પથરા, લાકડા, તેણે રાખી લીધા હતા. હવે તેની અને ધનવંતની વચ્ચે હરિફાઇ ચાલી. પોતપોતાના પૈસાને જોરે તેઓ લોકોને વધારે વધારે લલચાવી માલ માંગવા લાગ્યા. પણ નવા વેપારી પાસે ધનવંતથી વધારે સાધન હતાં. મહેલ મહેલને ઠેકાણે રહ્યો. પછી બગીચો બનાવવા માંડયો. પણ તેમાંયે તેના હાથ હેઠા પડયા.

ધનવંત તો વિચારમાં પડયો. તે રાજા હતો તેથી તેને ત્યાં નાણું રેલ છેલ આવતું હતું. લોકો નવા વેપારીની નોકરી કરી ખૂબ કમાતા અને કર પુષ્કળ ભરતા. પણ પૈસા શિવાય બીજી દરેક વસ્તુની તાણ પડી. રસોઇયા, ગાડીવાળા, ચાકરો સૌ નવી નોકરી પર ગયા. બજારમાં ખાવાનું પણ ન મળે. બધું અનાજ પેલા વેપારીએ લઇ લીધું.

ધનવંત ખિજાયો. તેણે એને દેશપાર કર્યો. એણે પોતાની છાવણી સરહદ બહાર નાંખી તો લોકો ત્યાં જઇને રહ્યા. એટલે મામલો ઉલટો બગડયો.

ધનવંત રાજાનું શરીર સૂકાઇ ગયું. ખાવાના ફાંફાં પડવા લાગ્યા. શું કરવુ તે સૂઝે નહિ. એટલામાં રડતો કકળતો સમશેર તેની મદદ માંગવા ત્યાં આવી પહોંચ્યો, ધનવંત કહેઃ ભાઇ, તને શી મદદ કરૂં ? તારે જોઇએ તેટલા પૈસા છે. પણ તે પથરા જેવા છે. મારે તો ખાવાના

સાંસા છે. બે ત્રણ દિવસથી ખાધું નથી. માંગ્યા મૂલ હોતાં પણ કોઈ કામ પર આવતું નથી. હું તો તારાથી યે દુખિયારો છુ.

બંને ભાઈઓ નિસાસા મૂકતા એક બીજાની દયામણી સ્થિતિ પર રડવા લાગ્યા.

(૨૨)

બે ભાઈ તો પાયમાલ થયા. હવે ત્રીજો મૂરખરાજ રહ્યો. તેને પણ ફસાવવાનો વિચાર કરી શયતાન તેની પાસે જઈ તેનો સેનાપતિ થયો. તેણે કહ્યું: મહારાજ, આપના જેવા બાદશાહ પાસે લશ્કર ન હોય તે ચાલે ? એ તો દુનિયામાં ખોટું દેખાય. મને હુકમ આપો તો હું માણસોને ભેગા કરી તેમને શિખવી સિપાઈ બનાવું.

મૂરખરાજે કહ્યું: ભલે. એક લશ્કર બનાવી તેને ગાતાં શીખવો. મને ગાવું ને ગાયન સાંભળવું પસંદ છે.

સેનાપતિ ગામમાં ફરી વળ્યો. લોકોને સિપાઈ થવા સમજાવ્યા—બહુ બહુ લાલચો આપી, પણ કંઈ વળ્યું નહિ. લોકોએ હસીને નાજ પાડી.

સેનાપતિએ રાજા પાસે ફરીઆદ કરી: મહારાજ, લોકો તો આવવા ના કહે છે. તેમને જબરજ પકડવા વિના

છૂટકો નથી.

રાજા તો બિચારા ભલા ને ભોળા. તેમણે કહ્યું: ભલે, એમ કરો.

ગામમાં દાંડી પીટાઇઃ જે કોઇ વગર કારણે લશ્કરી ખાતામાં દાખલ નહિ થાય, તેને ફાંસીએ ચઢાવવામાં આવશે.

લોકો તે સાંભળી સેનાપતિ પાસે આવ્યા અને કહેઃ તમે દાંડી પીટાવી છે તે અમે સાંભળી. પણ લશ્કરમાં દાખલ થઇ અમારે શુ કરવાનું છે તે તો અમને ખબર નથી. કોઇ તો કહે છે કે લશ્કરમાં દાખલ થાય છે તેને તો મરવુ પણ પડે છે.

સેનાપતિએ જવાબ દીધોઃ એમ પણ કોઇ વેળા બને.

એટલે લોકોએ લશ્કરમા દાખલ થવાની ના પાડી અને જીદ્દ પકડી· ગમે તે પ્રકારે મરવાનુંજ છે, તો ભલે અમે ઘરબેઠાં ફાંસીએ ચઢીએ.

સેનાપતિ ચિઢાઇને બોલ્યોઃ તમે બધા બેવકૂફ છો. લડાઇમાં તો મરીએ પણ ખરા ને મારીએ પણ ખરા. પણ લશ્કરમાં દાખલ નહિ થાઓ તો તો ખચીતજ મરશો.

આથી લોકો મુંઝાયા અને રાજાજી પાસે ગયા. ફરીઆદ કરી, કેઃ લશ્કરમાં દાખલ નહિ થઇએ તો આપ

અમને ફાંસી દેવાના છો એ વાત ખરી છે?

રાજાજી કહેઃ હું એકલો તમને બધાને કેવી રીતે ફાંસીએ ચઢાવું? હું કંઇ સમજતો નથી. સેનાપતિ કોણ જાણે શેની વાતો કરે છે!

બધા બોલી ઉઠયાઃ ત્યારે અમે કઇ લશ્કરમાં દાખલ થવાના નથી.

બહુ સારૂં. ન થતા. એમ કહી રાજાજીએ તેમને વિદાય કર્યા.

(૧૩)

શયતાને જોયું કે આ દાવ તો ન ફાવ્યો. એટલે ત ત્યાંથી નાસી પડોશના રાજા પાસે ગયો. તેને કહ્યું: મહારાજ! આપ બહાદુર છો. મૂરખરાજનો દેશ તમે સહેલાઈથી જીતી શકો. તેના માણસો નમાલા છે. તેની પાસે ઢોર અને દાણા પુષ્કળ છે. તમે લડાઇ કરો તો બધું લુંટી લેવાય.

રાજા ફુલાયો. લડાઇની તૈયારી કરી. મૂરખરાજની સરહદ પર સરકારે પડાવ નાંખ્યો.

લોકોએ મૂરખરાજને જઇને વાત કરી કે પડોશી રાજા આપણા પર ચઢી આવે છે.

રાજા કહેઃ ભલે આવે. તેને આવવા દો.

દુશ્મનના સિપાઇઓ મૂરખરાજનું લશ્કર તપાસવા

નીકળ્યા. પણ ક્યાંય લશ્કરજ ન મળે. તેમણે લુંટફાટ ચલાવી. અનાજ અને ઢોર લઇ જવા લાગ્યા. લોકો કહે: ભલે લઇ જાઓ, અમારે ત્યાં પુષ્કળ છે. પણ તમારા ગામમાં તંગીજ હોય, તો અહિં આવીનેજ વસો. આ બધી લઇ જવાની તકલીફ મટી જશે.

સિપાઇઓ વિચારમા પડ્યા. કોઈ સામે થયું નહિ એટલે લુંટમાં સવાદ રહ્યા નહિ.

થાકીને રાજા પાસે ગયા ને કહેવા લાગ્યા: મહારાજ, આપે અમને લડવા મોકલ્યા. પણ અહિં તો કોઇ લડતું નથી. અમારી તલ્વાર કોને લગાવીએ? સૌ પોતપોતાની પાસે હોય, તે ખુશીથી આપી દે છે. હવે અમે શું કરીએ?

રાજા ગુસ્સે થયો: તમે મૂરખ છો. એમનાં ઘરબાર બાળી નાંખો. ઢોર કાપી નાંખો. ઘાસની ગંજીમાં આગ લગાડો. નહિ તો હું તમને મારી નાંખીશ.

સિપાઇઓ બીધા. હુકમ પ્રમાણે કરવા ચાલ્યા. લોકો સામા થવાને બદલે રોવા લાગ્યા, અને કહ્યું: તમે આમ નકામું નુકસાન શા સારૂ કરો છો? તમને જે જોઇએ તે લઇ જાઓ. અમે ના કહેતા નથી.

સિપાઇઓને દયા આવી. તેઓ રાજાનો હુકમ માનવાની ના પાડી એકેજથે ચાલતા થયા.

(૨૪)

શયતાનની આપડાની નિરાશાનો પાર રહ્યો નહિ. પણ તેનાથી સીધા તો બેસાયજ નહિ. એટલે તેણે નાણાવટીની દુકાન મૂરખરાજના રાજ્યમાં કાઢી. નાણાં વડે તેણે આ ત્રીજા ભાઇને અને તેની રૈયતને ફસાવવાનો મનમાં ઘાટ ઘડયો.

તે રાજા પાસે ગયો અને કહ્યું: હું આપને ઘણો લાભ કરી આપવા ધારૂં છું. હું તમારી રૈયતને ડહાપણ શીખવીશ. હું તમારા રાજ્યમાં એક કોઠી સ્થાપવા માંગું છું.

રાજાએ કહ્યું: મારા રાજ્યમાં સુખેથી રહો, ને ઠીક લાગે તેમ કરો.

બીજે દિવસે નાણાવટીએ ચોકમાં માણસો ભેગા કર્યાં, અને કહ્યું: તમે લોકો ઢોર પેઠે રહો છો! હું તમને માણસાઇ શીખવવા ઇચ્છું છું. તમે ઘર બાંધવામાં મને મદદ કરો. મારી દેખરેખ તળે કામ કરો. હું તમને તમારી મહેનત બદલ સોનામહોરો આપીશ.

એમ કહી તેણે ચકચકતી મહોરો બતાવી.

તે જોઇ લોકો અચંબો પામ્યા. તેઓ તો માલનું સાટું કરતા.

ખેડૂતો દાણા આપી કાપડીઆ પાસે કાપડ લે.

મજૂર જોઈતા હોય તો તેને પણ દાણા આપે. જેને જે જોઈએ તે પોતાનો માલ આપી માલ લઇ આવે.

પણ આ ચકતાં તેમને રૂપાળાં લાગ્યાં. પોતાનો માલ આપી તેમણે તે લેવા માંડયાં.

નાણાવટીને લાગ્યું કે હવે દાવ સફળ થયો. મહોરો આપી માલ એકહાથ કરી હવે લોકોને પાયમાલ કરી શકાશે.

પણ તેની ગણતરી ખોટી પડી. લોકો કંઇ નાણાં તરીકે મહોરો લેતા નહોતા. તેઓ તેને રમકડાં ગણતા અને બાળકોને રમવા આપતા. બધા બાળકોને પૂરતા રમકડાં મળી રહ્યા એટલે તેઓ મહોર લેતા બંધ થઇ ગયા.

પણ નાણાવટીનો મહેલ તો હજુ અધુરો હતો. તેનો કોઠાર પણ ઉણો હતો. હવે તેણે પહેલાંથી બમણી મહોરો આપવા માંડી.

પણ તોયે મજુરોએ કામ પર આવવાની અને ખેડૂતોએ દાણા દેવાની ના પાડી. કોઇ વેળા વળી મહોર જોઇતી હોય તો ખેડુના છોકરાં થોડાં બોર આપી થોડી મહોર લઈ આવે. પણ સરવાળે નાણાવટી ભૂખે મરવા લાગ્યો.

તે ઠેકઠેકાણે ભમવા લાગ્યો, અને મહોરો સાટે ધાન્ય માગવા લાગ્યો. પણ સૌએ કહ્યું કે અમારી

પાસે રમકડાંની હવે ખોટ નથી. પણ તું ભુખ્યો હોય, તો ઇશ્વરપ્રીત્યર્થે ખાવાનું ભલે લઇ જા.

પણ ઇશ્વરનું નામ ઉચરાય ત્યાં શયતાનથી તો ઉભાજ કેમ રહેવાય? તે તો ત્યાંથી તુરતજ નાસે. ઈશ્વરને નામે ખાવાનું તો તેનાથી લેવાયજ કેમ? એટલે ગુસ્સે થઈ તે ગાજી ઉઠયો તમે લોકો જાનવરથી યે બેવકૂફ છો. અક્કલના બારદાન છો. પૈસાથી આખી દુનિયા હું જીતું, પણ તમને તે પણ નથી જોઇતા.

લોકો કહેઃ અમે તારા પૈસાને શું કરીએ? અમારે ક્યાં કરવેરા ભરવા પડે છે?

આમ શયતાનભાઇ અનાજ વગર ભૂખે મરવા લાગ્યા.

(૨૫)

એટલે તે વાત લોકોએ રાજાને કરી. રાજા કહેઃ આપણે તેને ભૂખે મરવા ન દેવો. બધાએ એકેક દિવસ એને ખવડાવવું.

શયતાન મજુરી તો કરે નહિ. મજુરી કરીને પેટ ભરવાની તેની દાનત નહિ. તેથી હવે લાચારીથી તેને ભીખ કબુલવી પડી. અને વારા પ્રમાણે જમવા લાગ્યો. એક દહાડો રાજાજીને ત્યાંજ વારા પ્રમાણે તે જમવા આવ્યો. મોંઘી રાંધતી હતી. તેમને ત્યાં માણસ ઘણા

જમતા. પણ કેટલાક આળસુ લોકો કામ કર્યા વિના વહેલા આવી ખાઇ જતા, તેથી તે કંટાળી હતી. પછી તેણે નિયમ કર્યો કે જે માણસના હાથ પર કોદાળીના આંટણુ ન દેખાય તેવાને પહેલા ન જમાડવા. મહેનતુ માણસો જમી જાય પછીજ તેમને ખાવાનું દેવું.

આજે મોંઘીએ તે પ્રમાણે શયતાનના હાથ જોયા. આંટણુ તો તેને હાથે શાનાજ હોય ? તે મુગી હતી એટલે તેણે ઇશારે કહ્યું કે તમને જમવાનું છેવટે મળશે. મજુરો ખાઇ લેશે, પછી તમને જમાડીશું.

શયતાન શરમાયો ને ગુસ્સે પણ થયો: તમારો કાયદો આંધળો છે. બધાજ માણસોએ મહેનત કરવી જોઇએ એ તો અહિંજ તમારા રાજમાંજ જોયું. અક્કલવાન માણસોને પણ મજુરી કરવાની હોય ?

રાજાજી કહેઃ તે તો કોણ જાણે. અહિં તો, ભાઇ, બધું કામ હાથે અને પગે થાય છે.

શયતાને કહ્યું: તેનું કારણ એ છે કે, તમે લોકો અક્કલ વગરના છો. મગજશક્તિથી કેમ કામ કરવું તે હું તમને શીખવું. પછી તમને માલમ પડશે, કે હાથપગ કરતાં મગજથી કામ કરવાનું ઘણુંજ ફાયદાકારક છે.

રાજાજી અજાયબી પામ્યા ને બોલ્યાઃ ત્યારે તો હું મૂરખો કહેવાઉં છુ, તેમાં કંઇ ખોટું નહિ.

શયતાને આગળ ચલાવ્યું: પણ એટલું યાદ રાખવું કે મગજથી કામ કરવું એ કંઇ સહેલું નથી. મારા હાથ પર આંટણ નથી તેથી તમે મને આળસુ માનો છો. પણ ખાતરીથી માનજો કે મગજથી કામ કરવાનું હાથ પગ કરતાં સોગણું મુશ્કેલ છે. ને કેટલીક વાર તો મગજ ભમી જાય છે; અરે, જાણે તે ચીરાઇજ જાય છે.

રાજાજી પાછા વિચારમાં પડયા, અને બોલ્યા: એમ છે ? તો પછી એટલી બધી તકલીફ લેવાની જરૂર શી ? મગજ ચીરાઈ જાય એવુ કામ શા માટે કરવું વારૂ ? એના કરતાં હાથ પગ વાપરવા તેજ ઠીક નહિ ?

શયતાને કહ્યું: એ બધી તકલીફ હું તમારે સારૂ ઉઠાવું છું. હુ તેમ ન કરૂ તો તમે સદાય મૂરખા રહો. તમારા જેવા મૂરખાઓને જ્ઞાન આપની ડાહ્યા કરવાની પરમાર્થી લોકોની ફરજ છે. મને મગજથી કામ કરતાં આવડે છે તે તમને સૌને શીખવવા હું તૈયાર છું.

રાજાજી વધારે વિચારમાં પડ્યા. પણ પછી બોલ્યા: ભલે ભાઈ, શીખી મૂકેલું કામનું છે. અમને શીખવજો. હાથ પગ થાકશે ત્યારે મગજ વાપરીશું.

(૨૬)

શયતાને કબુલ કર્યું. રાજાજીએ ઢોલ પીટાવ્યો કે એક ગૃહસ્થ લોકોને મગજ વડે કામ કરતાં શીખવનાર છે. જ્યારે તમારા હાથ પગ થાકે કે ભાંગે

ત્યારે મગજ વાપરજો. વળી મગજથી વધારે કામ થાય છે એમ પણ એ ગૃહસ્થ કહે છે.

ગામમાં એક મિનારો હતો. તેને એક ઉંચી ને સીધી સીડી હતી. તે મિનારા પર શયતાનભાઈ ચઢયા.

લોકો તેને સાંભળવા આવ્યા. તેઓ ધારતા હતા કે શયતાન કંઈ કળા કરી બતાવશે પણ તેણે તો ઓટેથી ભાષણ કરવા માંડયું. લોકો અંગમહેનત વગર કેવી રીતે નભી શકે તે પર એણે વ્યાખ્યાન આપ્યું. પણ લોકોને કંઈ સમજ ન પડી. કંઈ ન સમજાયું એટલે તેઓ તો પોતપોતાને કામે વળગ્યા.

પેલા ભાઈ તો બરાડા પાડયાજ કરે. આવતા જતા લોકો સાંભળે, ઉંચે જુએ, ને ન સમજે એટલે ચાલતા થાય. મિનારા પર કંઈ ખાવાનું હતું નહિ. લોકોએ ધાર્યું કે મગજ વતી એ પોતાનું ખાવાનુ નિપજાવી લેશે અને ખાવાનો બંદોબસ્ત મગજના કામથી થઈ જશે. એટલે ખાવાનું પહોંચાડવાનું કોઈને ન સૂઝયું.

રાજાજીએ લોકોને પૂછાવ્યું: કેમ, પેલા ગૃહસ્થે મગજ વતી કામ કરતાં શીખવ્યું કે ?

લોકો બોલ્યા: નાજી, એ તો બોલબોલ કર્યાં કરે છે.

બોલતો બોલતો શયતાન થાકયો. તે ભૂખથી નબળો પડયો, લથડીયા ખાવા લાગ્યો. દિવાલ સાથે તેનું માથું

[ગાંડીવ

મૂરખરાજ]

પેલા ભાઈ તો બરાડા પાડ્યા કરે. આવતા જતા લોકો સાંભળે, કોઈ કશું ને ન સમજે એટલે ચાલતા થાય

પછડાયું. આથી લોકોને લાગ્યું કે હવે તેણે મગજ વતી કામ કરવા માંડયુ ખરૂં. તેમણે રાજાજીને તે વાતની ખબર આપી.

આ સાંભળી મૂરખરાજ મિનારા પાસે આવ્યો. તે પહોંચ્યો ત્યારે શયતાન છેક ઢીલો થઇ ગયો હતો. તેનુ માથું પછડાઇ ગયું હતું. તે ઉતરવા ગયો. પણ પગમાં જોર નહિ, એટલે પગથીએ માથુ પછાડતો નીચે પટકાયો.

રાજાજી બોલ્યા. ગૃહસ્થ કહેતો હતો તે વાત ખરી. કામ કરતાં કરતાં મગજ ચીરાઇ જાય છે એ એણે ખરૂંજ કરી બતાવ્યું પણ હાથમાં આંટણ પડે તે આથી સારાં. આમ તો માથે ઘણાં ઢીમડાં થાય.

મૂરખે પાસે જઈ જોવા માંડયું કે કેટલું કામ થયું છે. તપાસ કરતાં તેનાથી બોલાઇ ગયું: હે ઇશ્વર, આણે તો કંઇજ કર્યું નથી.

આ શબ્દ તેના મ્હોંમાંથી નીકળતાંજ શયતાન પડયો હતો ત્યાં સમાઇ ગયો અને ત્યાં એક ખાડોજ રહ્યો.

આથી મૂરખરાજને સમજ પડી ને તે બોલ્યો: અહં! આ તો પેલા ભાંગફોડીઆઓ આવેલા, તેનો બાપ જણાય છે!

આપ શયતાનભાઇનું કંઇ ચાલ્યું નહિ ને મૂરખરાજ તો જેવો ને તેવો સુખી રહ્યો. શયતાનના ફાંસામાં ફસા-

ચલા તેના ભાઈઓ દુ:ખી દુ:ખી થઇ ગયા. એટલે તેમણે પણ મૂરખાના જેવી સાદી રહેણીકરણી પકડી રાજ્યમાં ઘણા સારા સારા માણસો ભેગા થયા. સર્વે આપમહેનત અને સચ્ચાઈથી ગુજરાન કરી ભાઈચારામા રહેવા લાગ્યા, અને ખાઈપીને મોજ કરી.

આંબે આવશે મ્હોર
વાર્તા કહીશું પહોર